

Шмідзен І. Ю.
викладач кафедри психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДАХ

THE ISSUES OF RESEARCHING THE CREATIVE POTENTIAL OF A PERSON IN MODERN SCIENTIFIC APPROACHES

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження творчого потенціалу особистості у сучасних наукових підходах. Проаналізовано поняття творчості особистості. Виявлено основні аспекти її розгляду, такі як особистісний та процесуальний. Творчість особистості потребує розвитку необхідних здібностей, знань, умінь для розробки творчого продукту у певній сфері діяльності. У цілому творчість людини спрямована на створення нових цінностей, як матеріальних, так і духовних.

Розглянуто теоретичні підходи щодо визначення поняття творчого потенціалу особистості. Дослідники акцентують свою увагу на вивченні різних аспектів даної проблеми. Тому, не існує єдиного визначення зазначеного поняття. Творчий потенціал особистості включає у себе здібності, уміння та знання, мотивацію, активність самої людини та ін. Основними структурними компонентами творчого потенціалу особистості являються потенційні можливості, які ще не дістали свого розвитку; внутрішні суб'єктивовані можливості, що стимулюють активізацію творчості; об'єктивні можливості, пов'язані із впливом на предмет творчої діяльності. Це різноманітні існуючі вроджені та набуті характеристики творчої особистості, які є нереалізовані.

З'ясовано, що творчий потенціал особистості характеризується певною динамічністю. Потенціал до творчості є передумовою творчого процесу та виступає і його результатом. Творчий потенціал людини збільшується шляхом реалізації нею творчих ресурсів у певній сфері діяльності. Таким чином, людина відчуває все більшу потребу творчої самореалізації.

Встановлено, що на реалізацію творчого потенціалу особистості впливає сукупність різноманітних факторів, а саме: задатки, здібності, досвід, волюв'язані якості, мотивація. Також, для його реалізації необхідними є умови зовнішнього середовища та активність людини. Значну роль у реалізації творчого потенціалу відіграє саморозвиток, який розкриває потенційні здібності.

Також, важливою складовою творчого потенціалу є розвиток креативності особистості. Адже креативність сприяє максимальному виявленню творчого потенціалу. Коли людина вирішує проблеми оригінальним способом, використовує нетипові для себе способи мислення, знаходить якомога більше різноманітних шляхів виходу із проблемних ситуацій, то це максимально розкриває потенційні творчі можливості особистості.

Ключові слова: творчість, креативність, здібності, творчі здібності, творчий потенціал, задатки.

The article provides a theoretical analysis of the problem of researching the creative potential of the individual in modern scientific approaches. The concept of individual creativity is analyzed. The main aspects of its consideration are identified, such as personal and procedural. Individual creativity requires the development of the necessary abilities, knowledge, and skills to develop a creative product in a certain field of activity. In general, human creativity is aimed at creating new values, both material and spiritual.

Theoretical approaches to defining the concept of creative potential of an individual are considered. Researchers focus their attention on studying various aspects of this problem; therefore, there is no single definition of the specified concept. The creative potential of an individual includes abilities, skills, and knowledge, motivation, the activity of the person himself, etc. The main structural components of the creative potential of an individual are potential opportunities that have not yet reached their development, internal subjective opportunities that stimulate the activation of creativity, and objective opportunities associated with the impact on the subject of creative activity. That is, these are various existing innate and acquired characteristics of a creative individual that are unrealized.

It has been found that the creative potential of an individual is characterized by a certain dynamism. The potential for creativity is a prerequisite for the creative process and is also its result. The creative potential of a person increases through the realization of creative resources in a certain field of activity. Thus, a person feels an increasing need for creative self-realization.

It has been established that the realization of a person's creative potential is influenced by a combination of various factors, namely: predispositions, abilities, experience, strong-willed qualities, and motivation. Also, for its realization, the conditions of the external environment and human activity are necessary. A significant role in the realization of creative potential is played by self-development, which reveals potential abilities.

Also, an important component of creative potential is the development of individual creativity. After all, creativity contributes to the maximum manifestation of creative potential. When a person solves problems in an original way, uses unusual ways of thinking for himself, finds as many different ways out of problem situations as possible, then this maximally reveals the potential creative possibilities of the individual.

Key words: creativity, abilities, creative abilities, creative potential, aptitudes.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується помітним зростаючим темпом інформатизації, стрімким розвитком науково-технічної сфери, прискореним соціальним розвитком. Для успішної реалізації особистості у різних сферах діяльності необхідні навички швидкого реагування на мінливі умови життя. Важливими є вміння творчого вирішення різноманітних проблем, здатність генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення. Тому проблема творчого розвитку особистості набуває особливого значення.

Творчість є однією з основних складових у різних видах діяльності. Проте, не кожна особистість здатна реалізувати свій творчий потенціал у вирішенні різноманітних задач. Через це приділяється значна увага науковцям щодо проблематики дослідження розвитку творчого потенціалу особистості. Активізація ресурсів людини щодо розвитку її творчих здібностей сприяє вирішенню багатьох проблем, які виникають у сучасному суспільстві. Таким чином, пошук детермінант розвитку творчого потенціалу є особливо актуальним. Існують різні теоретичні підходи щодо вивчення даної теми, але не існує узгодженої позиції щодо впливу різних факторів, які сприяють розвитку творчих здібностей людини.

Актуальність вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу особистості зумовлена тим, що на сьогодні дана проблема повністю не розкрита. Глибшого аналізу потребують соціально-психологічні детермінанти, які сприяють успішній та конструктивній реалізації потенційних творчих здібностей особистості.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи проблему творчості її визначають: як діяльність особистості, спрямовану на створення нових матеріальних та духовних цінностей, які характеризуються соціальною та особистісною значимістю; як найвищу форму активності особистості, направлену на перетворення не тільки зовнішнього світу, а й внутрішнього; саморозвиток та самореалізацію; як диспозиційну якість особистості, передумову розвитку знань та духовного росту; як унікальну якість креативного суб'єкта; як процес вирішення нестандартних ситуаційних завдань; як споглядання вічних цінностей [5].

Творчість має подвійний психологічний аспект – особистісний і процесуальний. Вона передбачає наявність в особистості відповідних здібностей, мотивації, знань та вмінь, завдяки яким і створюється творчий продукт [10].

Поняття «творчий потенціал людини», як сфера можливих творчих проявів її особистості, активно використовується у сучасних дослідженнях особистості та її діяльності [5].

Існує багато визначень поняття творчого потенціалу особистості. Одне з них наводиться у дослідженні Сунь Цзінцю, де вказується, що творчий потенціал можна визначити як інтегративну властивість, що формується на основі задатків у процесі взаємодії особистості з навколишнім середовищем і є результатом розвитку її психічних процесів та умовою успішної життєдіяльності [10].

Ємчик О. Г., розглядаючи проблему творчого потенціалу особистості, наводить визначення різних дослідників. Зазначається, що В. Моляко визначає творчий потенціал як ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому. За визначенням П. Кравчука, творчий потенціал проявляється насамперед у здатності особистості підходити до конкретної справи не стандартно, шукати і знаходити найбільш оптимальні шляхи. За Л. Курило творчий потенціал проявляється як творчі можливості особистості, її креативність.

Ємчик О. Г. зазначає, що науковці часто вживають поняття творчого потенціалу як синонім до творчих здібностей, творчої активності, креативності особистості. Проте, дослідниця наголошує на тому, що не варто ототожнювати поняття «творчий потенціал» з творчими здібностями. На відміну від здібностей, творчий потенціал не залежить від задатків і є якістю особистості, яка формується та розвивається у процесі діяльності людини [5].

Поняття «творчий потенціал особи» з психологічної точки зору розглядається як синтетична якість особи, що характеризує міру її можливостей ставити і розв'язувати нові завдання у сфері своєї діяльності, яка має суспільне значення. Творчий потенціал особи пов'язується зі здатністю самостійно ставити і вирішувати в тому чи іншому вигляді суспільно значимі проблеми. Його можна показати у вигляді сукупності різних можливостей, потенціалів: перетворювально-предметного (навички, вміння, здібності), пізнавального (інтелектуальні здібності), аксіологічного (ціннісні орієнтації), комунікативного (морально-психологічні якості), художнього (естетичні здібності) та ін.

Шопіна М. О. наводить наступні прояви творчого потенціалу: можливість продуктивно діяти в ситуаціях новизни й невизначеності, при недовіках інформації, коли немає заздалегідь відомих способів дій, що гарантовано ведуть до позитивного результату; можливість створювати що-небудь, що володіє новизною й оригінальністю.

Творчий потенціал містить у собі: інтелектуальні передумови творчої діяльності, що дозволяє створити щось нове, раніше невідоме, а також попередня база знань, високий інтелектуальний поріг, що необхідно для того щоб це нове створити; особистісні якості, що дозволяють продуктивно діяти в ситуаціях невизначеності, виходити за рамки передбачуваного, проявляти спонтанність; метатворчість – життєва позиція людини, що припускає відмову від шаблонності, стереотипності в судженнях і діях, бажання сприймати й створювати щось нове, змінюватися самій й змінювати світ навколо себе, високу цінність волі, активності й розвитку [12].

Латиш Н. М. вказує на те, що творчий потенціал відображає генетичні передумови формування творчої особистості, є проявом природної соціальності, духовності та унікальності людини. Творчий потенціал акумулює сукупність інтелектуальних і практичних знань, умінь і навичок, здатність їх використовувати

вати при постановці проблем і в процесі пошуку їх вирішення. Творчий потенціал розглядається також як здатність людини творити світ і себе, як здатність до активної самореалізації [7].

Як зазначає Холоденко В. О., система творчого потенціалу особистості досить ґрунтовно розкрита у працях В. Моляко. Він виділяє такі основні її складові: задатки, схильності, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність виявів, домінування пізнавальних інтересів; цікавість, прагнення створювати нове, схильність до розв'язання і пошуку проблем; швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів; схильність до постійних порівнянь, співставлень, вироблення еталонів для подальшого відбору; вияв загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидкість оцінювання і вибору шляху рішення, адекватність дій; емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивну оцінку, вибір, перевагу тощо; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень; творчість – уміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу і т.п.; інтуїтивізм – здатність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів; у порівнянні більш швидке оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, ремісницькою майстерністю; здібності до вироблення особистісних стратегій і тактик у розв'язанні загальних і спеціальних нових проблем, завдань та пошуку виходу зі складних, нестандартних ситуацій і т.п. [11].

Основними структурними елементами творчого потенціалу особистості, що впливають на розгортання творчих здібностей, є: потенційні можливості, які ще не дістали свого розвитку; внутрішні суб'єктивовані можливості, що стимулюють активізацію творчості; об'єктивні можливості, пов'язані із впливом на предмет творчої діяльності.

Кохан Л. В. виділяє чотири структурні компоненти творчого потенціалу: мотиваційний (виражає пізнавальну мотивацію особистості, її інтереси, орієнтацію на творчу активність), інтелектуальний (виражається в гнучкості, оригінальності, швидкості й оперативності мислення, легкості асоціацій, творчій уяві, спеціальних здібностях), вольовий (проявляється через якість уваги, ступінь самостійності, здатності особистості до саморегуляції та самоконтролю, до вольового напруження, спрямованості на досягнення кінцевої мети творчої діяльності, вимогливості до результатів власної творчості), емоційний (характеризує емоційне налаштування на творчий процес, емоційний супровід творчості). Крім того, конкретизовано домінуючі ознаки структурних компонентів творчого потенціалу: мотиваційний компонент – усвідомлення потреби у творчій діяльності; інтелектуальний компонент – творче мислення, оригінальність, інтуїція, імпровізація, уміння

презентувати свої ідеї; вольовий компонент – самостійність (самоосвіта), наполегливість; емоційний компонент – позитивні емоції.

Сутність творчого потенціалу не лише полягає в сукупності певних якостей особистості, творчих можливостей, а й визначається характером їх складного взаємозв'язку, його спрямованістю та ступенем напруження [6].

Творчий потенціал особистості з одного боку виступає важливою передумовою творчого процесу, а з іншого – його результатом. І чим більше ресурсів реалізує особистість у власному житті, тим багатше стає її творчий потенціал, набувається творчий стиль життя як життєтворчість [3].

Творчий потенціал є динамічною характеристикою особистості, що інтегрує пізнавальний ресурс, творчі можливості та здібності, готовність до інноваційної діяльності, здатність до творчого саморозвитку та самовдосконалення. У процесі нарощення творчого потенціалу через активну діяльність виникає дедалі більша потреба в творчій самореалізації та саморозвитку. Цей процес розгортається по спіралі: потенціал реалізується шляхом зусилля, спрямованим на прагнення до перевищення себе [2].

До основних особистісних особливостей, що впливають на розвиток творчого потенціалу, Якимчук Б.А. відносить такі, як: підвищена чутливість до предмета творчості, посилена вибірковість сприйняття того, що може його стосуватися; спрямованість інтересів, частота зосередження на відповідних завданнях, а також систематичність цих процесів; прагнення до створення нового, розгортання допитливості у даному напрямі; динаміка засвоєння нової інформації стосовно предмета творчого пошуку; схильність до зіставлення, аналітико-синтетичної діяльності з розроблення підвалин творчої дії; загальна інтелектуальна посиленість процесів та адекватність дій; стійка емоційна прив'язаність до предмета творчості, особистісна зацікавленість у його реалізації; наявність в арсеналі особистісних рис, таких як наполегливість, переконливість, цілеспрямованість, працездатність тощо; здатність до вироблення стійких дієвих стратегій і тактик у розгортанні акту творчості. Особистості з розвиненим творчим потенціалом притаманні риси внутрішньої стійкої потреби у самореалізації, а внутрішньою активною спонукою до самоздійснення є активне ставлення до оточуючої дійсності та до власної особистості [13].

Формування та реалізація творчого потенціалу є залежними від внутрішніх чинників, серед яких основоположне значення мають природні передумови (загальна обдарованість, задатки); досвід (знання, вміння та навички); характерологічні особливості (самостійність, ініціативність, вольові якості); мотивація (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляція) [11].

Важливе значення у реалізації творчого потенціалу відіграє саморозвиток особистості. Дяченко М.Д. вказує на те, що творчий саморозвиток – це процес безперервного самотворення і самовдосконалення творчих рис особистості, що допомагає їй піднятися

на вищий рівень і зрозуміти творчо й компетентно вирішувати життєво необхідні проблеми. Потенційні можливості та внутрішні ресурси особистості є невід'ємними складниками процесу її творчого саморозвитку. Саморозвиток – це не спонтанна актуальність, а вмотивований творчий процес розкриття й розвитку реальних та потенційних здібностей, свідомої самоосвіти й самовизначення особистості [4].

Серед низки факторів, які впливають на становлення та реалізацію творчого потенціалу особистості виділяють: задатки (як уроджена якість); соціальне середовище (як зовнішні умови впливу); особистісна активність (як життєва позиція особистості) [1].

Вчені такі як Дж. Гілфорд, П. Торренс, та ін., у структурі творчого потенціалу центральною складовою визначають креативність – здатність до творчості. У загальному розумінні здатність до творчості ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального. Креативність як властивість особистості виявляється в тенденції до вирішення проблем по-новому, новими засобами, методами. Тобто, максимальне виявлення творчого потенціалу виникає в тих ситуаціях, коли людина намагається використовувати нетиповий для себе засіб, метод вирішення проблеми [8].

Для формування творчих здібностей, креативності необхідно забезпечити: відсутність регламентації предметної активності, точніше, відсутність зразка регламентованої поведінки; наявність позитивного зразка творчої поведінки; умови для наслідування творчої поведінки і блокування проявів агресивної чи деструктивної поведінки; соціальне підкріплення творчої поведінки; вплив через певний комплекс умов мікросередовища.

Середовище, в якому креативність могла б актуалізуватися, вирізняється високим ступенем невизначеності та потенційною багатоваріантністю (багатьма можливостями). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, а не прийняття готових; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Крім того, таке середовище має містити зразки креативної поведінки та її результати.

Розвиток навичок креативного мислення передбачає стимулювання пізнавальної активності та прагнення до самовдосконалення; оволодіння методами і прийомами рефлексивної творчої діяльності; засвоєння нових знань та їх творче застосування.

Для розвитку навичок креативного мислення особистості як найбільш продуктивні зарекомендували себе проблемно-дослідницький, проєктний, ігровий методи та метод мозкового штурму. Розвиток креативного мислення пов'язаний з удосконаленням таких розумових операцій як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування. Важливими є розвинена уява, впевненість у своїх силах, «широта» думки, активність [9].

Висновки. Здійснено теоретичний аналіз сучасних наукових підходів щодо проблема дослідження творчого потенціалу особистості. З'ясовано, що

творчість особистості спрямована на створення нових цінностей, як матеріальних, так і духовних. Вона проявляється через активність особистості у різних видах діяльності. Творчість пов'язана не тільки із перетворенням зовнішнього світу, але й із самореалізацією та саморозвитком. Творчість розглядається у різних аспектах, таких як особистісний та процесуальний. Необхідною умовою прояву творчості та створення певного творчого продукту є наявність в особистості необхідних здібностей, знань, умінь та навичок.

Розглянуто поняття творчого потенціалу особистості. На основі проаналізованих положень науковців виявлено, що не існує єдиного визначення даного поняття. Дослідники акцентують увагу на різних аспектах. Часто поняття творчого потенціалу прирівнюють до творчих здібностей, креативності. Проте, такі положення не повністю розкривають його сутність. Узагальнивши різні наукові підходи, помітно, що більшість науковців під творчим потенціалом розуміють різноманітні існуючі вроджені та набуті характеристики творчої особистості, які є нереалізовані. Дані характеристики включають у себе здібності, уміння та знання, мотивацію, активність особистості та ін.

Особливістю творчого потенціалу особистості є те, що він має динамічний характер. Адже потенціал до творчості є передумовою творчого процесу. Також, творчий потенціал виступає і його результатом. Реалізуючи ресурси у певній діяльності, у особистості відповідно зростає і її творчий потенціал. У людини з'являється все більша потреба у саморозвитку та творчій самореалізації.

Проаналізовано основні фактори, які впливають на реалізацію творчого потенціалу особистості. Зокрема, для його реалізації необхідні задатки, здібності, досвід, вольові якості, мотивація. Важливими також є умови зовнішнього середовища та особистісна активність. Також, невід'ємним складником реалізації творчого потенціалу є саморозвиток особистості. Адже за допомогою саморозвитку розкриваються реальні потенційні здібності.

Встановлено, що розвиток креативності особистості є важливою складовою творчого потенціалу. Адже, коли людина намагається вирішити певну ситуацію нетиповим, оригінальним способом, мислить нестандартно, знаходить нові різноманітні шляхи вирішення певної проблеми, то це сприяє максимальному виявленню творчого потенціалу. Тому розвиток креативності у контексті даної проблеми є дуже важливим.

Питання, розглянуті шляхом теоретичного аналізу сучасних наукових підходів дослідження творчого потенціалу особистості не розкривають усі аспекти проблеми. Перспективними напрямками подальшого наукового вивчення зазначеної проблематики є теоретичне та емпіричне дослідження основних детермінант, що сприяють розвитку творчого потенціалу особистості на різних етапах онтогенезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богомаз-Назарова С. М. Умови формування творчого потенціалу майбутнього викладача технологічної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 191. С. 41–43.
2. Голя Н. Г. До проблеми розвитку творчого потенціалу керівників закладів професійно-технічної освіти. *Вісник післядипломної освіти. «Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Випуск 6 (35). С. 51–68.
3. Гопка О. М. Творчий потенціал особистості як наукова категорія. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2016. Вип. 27. С. 11–14.
4. Дяченко М. Д. Творчий потенціал як системоутворювальна ознака креативної особистості: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35 (88). С. 149–163.
5. Ємчик О. Г. Проблема творчого потенціалу особистості в науково-педагогічній спадщині. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 5. С. 116–125.
6. Кохан Л. В. До питання про структурні компоненти творчого потенціалу та їх домінуючі ознаки. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. 2016. Вип. 55. С. 27–35.
7. Латиш Н. М. Дослідження творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2020. Випуск 27. С. 166–174.
8. Лебединський Е. Б. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу підлітків в умовах рекреації. *Наука і освіта*. 2014. № 12. С. 17–22.
9. Михайлишин У. Б., Шмідзен І. Ю. Шляхи формування креативності особистості. *Information and innovative technologies in the development of society: The XIII International scientific and practical conference, April 02-05. Athens, Greece*. 2024. P. 205–507.
10. Сунь Цзінцю Сутність поняття «творчий потенціал особистості». *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 36. С. 29–33.
11. Холоденко В. О. Творчий потенціал особистості: зміст, структура та передумови успішної реалізації у мистецькій освіті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 26. С. 22–28.
12. Шопіна М. О. Теоретико-методологічні засади дослідження прояву творчого потенціалу та продукування творчих ідей особистості. *Збірник статей науково-інформаційного центру «Знання» за матеріалами ХХІХ міжнародної науково-практичної конференції: «Розвиток науки в ХХІ столітті» 2 частина*. Харків. 2017. С. 64–69.
13. Якимчук Б. А. Розвиток творчого потенціалу сучасного студента з позицій навчальної діяльності у ВНЗ. *Габітус. Психологія особистості*. 2020. Випуск 12. Том 2. С. 237–242.

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 01.09.2025

Дата публікації: 30.09.2025